

Motion till riksdagen 2020/21:3330

av **Kristina Axén Olin m.fl. (M)**

Utbildnings- och arbetsmarknadspolitik för en bättre start på arbetsmarknaden

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka studie- och yrkesvägledningen i skolan och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en nationell digital SYV-funktion och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en nationell studie- och jobbrådgivning och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hinder för prao och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hinder för sommarjobb och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att prao ska vara kopplat till läroplanens mål och riktlinjer och kunna tillgodoses i annan form som skolan anser vara lämplig och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om flexibilitet i utformandet av utbildningskontrakt för en elev på en lärlingsutbildning i gymnasieskolan och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Under de senaste årtiondena har ungdomars koppling och relation till arbetsmarknaden blivit allt svagare. Okunskapen runt vilka yrken och branscher som finns leder till att de också blir allt svårare att göra utbildningsval och därigenom välja karriär.

Vi ser just nu en oroande utveckling med dålig genomströmning i gymnasiet, där vi årligen tappar 30 000 elever varje år. På samma gång kan listan på bristyrken göras väldigt lång. SCB pekar i en rapport (2020) ut de tio yrkeskategorierna där det råder störst brist som följer: Specialistsjuksköterskeutbildning, psykiatrisk vård, Naturbruksutbildning (gymnasienivå), Sjuksköterskor: Anestesi-, intensiv-, operationssjukvård, Röntgensjuksköterskeutbildning, Grundlärautbildning: Fritidshem, Byggtutbildning (gymnasienivå), Fordonsutbildning (gymnasienivå), Ämneslärautbildning årskurs 7-9: Matematik/NO, Specialistsjuksköterskeutbildning, barn och ungdom och Yrkeslärautbildning.

Moderaternas övertygelse om vikten av att upprätthålla arbetslinjen för att Sverige ska kunna fortsätta vara ett välmående land är grundmurad. Det är också därför som vi ser vikten av att stärka ungdomars koppling till arbetsmarknaden. I denna motion samlar vi därför de förslag som direkt syftar till att återskapa denna koppling. Det spänner över både utbildningspolitiken och arbetsmarknadspolitiken.

Utveckla studie- och yrkesvägledningen

Skolinspektionens granskning av studie- och yrkesvägledningen (SYV) visar att den var lågt prioriterad på de skolor som undersöktes. Samma granskning visade att enbart 28 procent av niondeklassarna hade en klar bild av vilka gymnasieprogram som fanns att välja på och hela 45 procent sade sig inte ha någon vuxen att prata med om sina framtidsplaner. Detta är illavarslande och kan vara en av många förklaringar till att det varje år är drygt 10 000 unga som avbryter sin gymnasieutbildning. Samtidigt vet vi att en fullgjord utbildning är avgörande för att komma in på arbetsmarknaden eller gå vidare till högre studier.

Många elever byter dessutom gymnasielinje mitt under utbildningen, vilket resulterar i att de får ett till två års extra studier på gymnasiet. Enligt en uppskattning från Skolverket (2017) är kostnaderna för elever som går i gymnasiet längre än de ska 2,3 miljarder kronor per år.

I Finland har eleverna, förutom att studie- och yrkesvägledning är integrerat i skolgången från årskurs ett, även elevhandledning som ett eget ämne under 100 timmar

i årskurserna sju till nio. I Norge får man i årskurs sju till nio 110 timmars vägledning och kan också välja att prova på olika ämnen på gymnasiet. I Danmark sker undervisning i ämnet utbildning och jobb redan från förskoleålder och fokuserar i årskurserna sju till nio på elevens framtida val av utbildning. Elever kan prova på olika gymnasieutbildningar genom utbildningspraktik och ska genom undervisningen också få kunskap om arbete, sysselsättning samt villkoren på dansk och internationell arbetsmarknad.

I Danmark finns även tydliga kunskapsmål uppsatta för årskurserna tre, sex och nio. I årskurs tre ska eleverna kunna beskriva drömmar och förväntningar och olika typer av jobb. I årskurs sex ska de kunna beskriva hur jobb, utbildning och personliga mål hänger ihop. Fram till årskurs nio arbetar sedan eleverna med att ta fram individuella planer för sina fortsatta studier och går på praktik.

Moderaterna anser att elever, vid slutet av årskurs nio, bör ha en egen utbildningsplan och därtill haft möjlighet till utbildningspraktik på olika gymnasieprogram. Eleverna behöver förstå kopplingen mellan egna mål, arbetsmarknad och sysselsättning, men också få praktiska kunskaper i hur man skriver ett cv och går på en intervju.

Studie- och yrkesvägledarens roll behöver konkretiseras. Utbildningen för studie- och yrkesvägledare bör också förbättras i enlighet med de nya krav som kommer att ställas på utbildningen i ämnet.

Slutligen vill Moderaterna inrätta en nationell, digital SYV-plattform som ska vända sig till alla elever på grund- och gymnasieskolan. Plattformen ska vara ett komplement till den befintliga SYV-verksamheten och utgöra ytterligare en informationsplats dit elever, lärare och föräldrar kan vända sig för att få information om olika yrken och utbildningsvägar.

Studie- och jobbrådgivning för ökad rörlighet

Att karriärväxla mitt i livet är ett stort beslut som kan kräva att individen får stöd för att våga ta steget och fatta ett välinformerat beslut. I dag finns emellertid få möjligheter att få rådgivning om jobb och studier för dem som har ett arbete. Även ungdomar kan behöva ett bättre stöd att i högre utsträckning fatta beslut om utbildningsval utifrån arbetsmarknadens behov. För att underlätta rörligheten och matchningen på arbetsmarknaden vill Moderaterna därför pröva om en nationell studie- och jobbrådgivning ska inrättas. Det skulle kunna utformas som en digital plattform där

individerna kan söka både jobb och utbildning samt få information om i vilken grad olika utbildningar leder till jobb. Plattformen kan kombineras med rådgivning, till exempel via chatt eller över telefon.

Stärkt koppling mellan skola och arbetsliv

Moderaterna anser att skolans koppling till arbetsmarknaden bör stärkas. Elever behöver i ett tidigt skede få en förståelse för hur arbetsmarknaden ser ut, vilka möjligheter som finns och vilka kunskaper som krävs för att kunna arbeta inom olika yrken. Det handlar bl.a. om regler kring arbetsmiljö som hindrar företag från att ta emot praoelever. Det är också viktigt att det finns en tydlig struktur för samverkan mellan skolhuvudmännen och den närliggande arbetsmarknaden, den offentliga såväl som den privata. Ansvar för elevernas prao ska inte enbart ligga på den enskilda skolledaren utan bör även vara ett ansvar för skolhuvudmannen. Genom 1994 års läroplan försvann praktisk arbetslivsorientering (prao) som obligatorium i grundskolan och återfördes först 2018. En av anledningarna som uppmärksammats till att prao kan vara svårt för skolor att genomföra är att många arbetsplatser inte kan ta emot elever med hänsyn till olika arbetsmiljöregler. Efter att Arbetsmiljöverket stramat upp regler kring arbetsmiljön har företag blivit mer restriktiva i fråga om att ta emot praoelever. Även skolor har kritiserats för att de enligt Arbetsmiljöverket inte kunnat garantera elevernas säkerhet på praoplatserna, och krav på att skolan ska göra en riskbedömning på varje praoplatser har framförts. Moderaterna anser därför att regeringen bör tillsätta en utredning som skyndsamt särskilt ser över hur regler kring arbetsmiljö samspelar med prao och hur dessa kan anpassas för att möjliggöra för fler företag att ta emot praoelever. Denna utredning bör även innefatta relationen mellan skola och arbetsplats inom utbildningskontrakt på gymnasial lärlingsutbildning. Regeringen bör sedan återkomma till riksdagen med nya förslag.

Det finns också kommuner som anser att de traditionella praoveckorna spelat ut sin roll och i stället infört arbetsplatsbesök där eleverna får besöka olika arbetsplatser och ställa frågor om yrket, lönen, utvecklingsmöjligheterna och jobbtillgången. En sådan ordning kan bidra till att eleven får en bredare bild av arbetsmarknaden och dess möjligheter. Så länge alla skolor har samma syfte och mål med olika typer av arbetsplatsförlagt lärande bör det finnas möjlighet till en viss flexibilitet. Moderaterna anser därför att skolor bör tillåtas att tillgodose elevernas praktiska arbetslivsorientering genom exempelvis studiebesök om de anser att så är lämpligt. Därmed bör också

begränsningen om att prao måste ske under minst tio dagar under årskurs 8 och 9 tas bort och i stället bli en rekommendation till skolhuvudmännen. Skolhuvudmännen bör ha ett ansvar för att organisera praktisk arbetslivsorientering med målet att eleverna ska få en allsidig bild av svensk arbetsmarknad och dess möjligheter. Många skolor arbetar redan i dag med arbetslivsanknytning i fler årskurser än 8 och 9 och bör kunna fortsätta med det så länge läroplanens mål uppfylls. Moderaterna anser också att det bör övervägas om det finns behov av fler mål i läroplanen som stärker elevernas kunskaper om arbetsmarknaden och framtida yrkesval. Detta bör regeringen utreda och sedan återkomma till riksdagen med förslag.

När det gäller det arbetsplatsförlagda lärandet för en elev som går gymnasial lärlingsutbildning så bör det tydligare framgå av det utbildningskontrakt som ska tecknas för eleven att så ska ske. Moderaterna anser att det är viktigt att det finns utrymme för flexibilitet för att inom ramen för det arbetsplatsförlagda lärandet kunna hantera vissa moment i utbildningarna som sällan förekommer på en arbetsplats. Alltför strikta detaljregleringar riskerar att höja trösklarna för företag som vill ta emot lärlingar. När förutsättningarna för ett företag ändras kan det vara svårt att exempelvis på förhand ange exakt vilka tider som ska gälla på arbetsplatsen. Moderaterna föreslår därför att tillämpningen av lagen utvärderas så att utbildningskontrakt fortsatt ska kunna tecknas med viss flexibilitet och inte innehålla ett krav på att på förhand specificera exakt vilka tider som ska gälla för eleven.

Förbättrade möjligheter till sommarjobb

En av de bästa inkörsportarna till arbetsmarknaden kommer genom sommarjobb. Den möjligheten är idag i princip borta om du inte fyllt 18 år. En ålder där de flesta redan har två års gymnasiestudier bakom sig och gymnasievalet definitivt är gjort sedan länge. Tyvärr har 18 årsgränsen också lett till att Prao på högstadiet också är i princip avskaffat.

För att förbättra matchningen, öka rörligheten och underlätta för fler att få det första jobbet behöver arbetsrätten reformeras och moderniseras. Särskilt fokus bör även läggas på att utöka ungdomars möjligheter att komma in på arbetsmarknaden.

Inträdesjobb – för fler i arbete

Ett stort hinder för många som befinner sig i utanförskap är att deras kunskaper inte räcker till på den svenska arbetsmarknaden. Därför måste det bli lättare att lära sig

jobbet på jobbet. Samlad erfarenhet visar att en kombination mellan arbete, utbildning och handledning är ett bra sätt att komma in på arbetsmarknaden.

För att stärka integrationen och för att fler ska kunna lämna utanförskap för jobb vill vi införa en ny förenklad anställning för nyanlända och unga upp till 23 år utan gymnasieexamen: inträdesjobb.

Lönen uppgår till 70 procent av rådande ingångslön i branschen, upp till ett tak om 21 000 kronor i bruttolön per månad. 30 procent av arbetstiden anses därmed gå till att lära sig arbetet eller till utbildning. Det arbetsrättsliga skyddet ska motsvara provanställning i två år, som övergår i tillsvidareanställning därefter. Anställningen får innehas i maximalt tre år. Om en person byter arbetsgivare fortsätter tiden att räknas ned. Arbetsgivaravgiften slopas i tre år inom ramen för anställningsformen. Anställningsformen ska också kunna kombineras med nystartsjobb.

Sänkta anställningskostnader för dem som behöver det mest

Subventionerade anställningar är en viktig väg in för nyanlända och arbetslösa eftersom de sänker arbetsgivarnas kostnader för att anställa. Dagens subventioner fungerar för dåligt och är för krångliga och administrativt tungrodda. För att fler ska kunna få ett första jobb eller komma tillbaka i arbete vill vi ersätta befintliga stöd med ett nytt.

Moderaterna föreslår ett nytt anställningsstöd som bygger på nystartsjobben som Alliansen införde och som är det stöd som fungerar bäst i dag. Den nya vägen in kräver ingen arbetsmarknadspolitisk bedömning utan endast att personen har varit arbetslös i minst ett år eller är nyanländ. Stödet ökar med tiden i arbetslöshet och ska utgå under lika lång tid som den anställde varit arbetslös. För nyanlända kan stödet beviljas upp till fyra år.

För att fler arbetsgivare ska anställa via denna stödform bör det övervägas om Skatteverket ska bevilja nystartsjobben. Samtidigt är det viktigt att vi säkerställer att stöden inte missbrukas eller överutnyttjas av oseriösa arbetsgivare. Därför bör det som huvudregel finnas en gräns för hur stor andel av de anställda som får ha en subventionerad anställning hos en och samma arbetsgivare.

Nystartsjobb till skillnad från en del andra anställningsstöd kvalificerar till a-kassa. Det innebär att det finns en risk att nystartsjobben blir ett sätt att uppfylla ett arbetsvillkor i a-kassan och när subventionen tar slut får personen full a-kassa igen tills hen efter ett år kan få ett nytt nystartsjobb. Detta riskerar att bli kostsamt eftersom

systemet bygger på att nystartsjobben är en väg in till den reguljära arbetsmarknaden. Därför bör nystartsjobben inte kvalificera till a-kassa.

Många jobb växer fram inom mindre företag. Samtidigt så utesluts många små företag från möjligheten att använda subventionerade anställningar då de inte är anslutna till kollektivavtal i samma utsträckning som stora företag. Sedan regeringen införde ett krav på kollektivavtalsliknande villkor på nystartsjobb har antalet nystartsjobb minskat i antal. Det innebär sannolikt att trösklarna in på arbetsmarknaden höjts något. Vi menar att det räcker med ett krav på kollektivavtalsenlig lön, och att reglerna för nystartsjobb bör återställas så att fler får chans att gå från utanförskap till arbete.

Bygg ut och inför valfrihet i vuxenutbildningen

Moderaterna vill göra det möjligt för alla människor att skaffa sig en utbildning som motsvarar arbetsmarknadens efterfrågan för att skapa fler chanser till jobb. Både för dem som saknar en fullständig utbildning och för dem som vill byta yrke eller inriktning spelar den kommunala vuxenutbildningen en viktig roll.

För att möta de krav som ett globaliserat kunskapssamhälle ställer och förbättra matchningen på arbetsmarknaden måste en modern vuxenutbildning vara mer efterfrågestyrd än i dag. Individens och näringslivets utbildningsbehov förändras snabbt och anpassningar till denna efterfrågan behöver ske. En ökad mångfald av utbildningsanordnare bidrar samtidigt såväl till en kvalitetshöjande konkurrens som till en ökad utbudsbredd – både avseende innehåll och form. Det ger individen bättre möjligheter att studera mer anpassat utifrån såväl sina behov som utifrån yrkeslivet. Moderaterna vill därför att en valfrihetsreform genomförs i vuxenutbildningen där den studerande fritt ska få välja att läsa vuxenutbildning inom kommunal eller annan regi.

Bättre möjligheter att finansiera högre utbildning senare i livet

Om fler ska kunna känna sig trygga med att byta arbete eller till och med bransch, även högre upp i åldrarna, behöver förutsättningarna för att finansiera studier senare i livet förbättras. Alliansregeringen tog flera steg för att förbättra möjligheterna till omställning och kompetensutveckling under arbetslivet genom bl.a. ändringar i studiemedelssystemet och möjligheter att delta i kortare utbildning med bibehållen a-kassa. Men fortfarande finns det behov av att förbättra förutsättningarna att studera mitt i livet.

För att öka möjligheterna att kombinera arbete och studier vill Moderaterna se över nivån på fribeloppet. Vi vill också att möjligheterna till extra studieveckor för den som fyllt 40 år ska utökas och att möjligheten till tilläggsån för studerande över 25 år med barn höjs.

Kristina Axén Olin (M)

Mats Green (M)

Saila Quicklund (M)

Ann-Sofie Lifvenhage (M)

Noria Manouchi (M)

Lars Püss (M)

Marie-Louise Hänel Sandström (M)

Malin Höglund (M)